

O Socijalnoj medicini (Social medicine)

Nastupno predavanje Andrije Štampara - uredio Zvonko Šošić

Osjećam se neobično počašćenim, da na prvom jugoslavenskom medicinskom fakultetu, povjerenjem gg. Profesora, mogu prvi put govoriti o znanosti, koja sebi u najnovije vrijeme krči sve više puta i postaje jednim od najglavnijih dijelova medicinske znanosti. Pogotovo se osjećam sretnim da mogu početi i sa odgajanjem mlade liječničke generacije, koja je pozvana da baš sada nakon rata udvostručenom snagom prione pripremi narušenog narodnog zdravlja, baš ja, kome je državna vlast povjerila, da i na polju sanitetske administracije uvodim u život baš zasade socijalne medicine.

Zahvaljujući gg. Profesorima, čijim sam povjerenjem došao na ovo časno mjesto, moram se ovom prilikom sjetiti mogega dragog učitelja, profesora medicinskog fakulteta prof. Milana Jovanovića-Batuta. Moj dragi učitelj bio je onaj, koji je nezavisno od stranog svijeta i stranog znanstvenog rada svojim djelima, kojima po dikciji, jeziku i formi jedva ima ravnih, udario temelje socijalnoj medicini u našim krajevima. Mada nije imao prilike da sa sveučilišne katedre naučava velike istine socijalne medicine, on je u svojim mnogobrojnim radovima iz oblasti poznavanja naše nacionalne patologije pokazao pravi put, kojim trebaju poći naši liječnici pri radu oko popravke narodnog zdravlja, a svojim djelima, kojima je popularizirao na izvanredan način znanost o zdravlju, pokazao je, što znači pri liječničkom radu proučavanje i poučavanje naroda i na taj način utvrdio, što je glavna liječnička zadaća. Prisluškujući njegov glas, ja sam krenuo ovim putem i namjeravam do kraja na njemu ostati.

Socijalna medicina sa svojim glavnim ograncima prokrčila je sebi put na sveučilišta tek u najnovije vrijeme. Danas se socijalna medicina predaje u Njemačkoj (Grotjahn, Kaup, Fischer, Gottstein), Austriji (Burchardt), Čehoslovačkoj (Hamza), Engleskoj, Americi, ali još uvijek kao sporedan predmet. Poslije rata osnovane su u Njemačkoj naročite socijalno-higijenske akademije u Breslavi, Charlottenburgu i Dusseldorfu, koje imaju specijalnu namjenu: da spremaju službene liječnike u pojedinim granama socijalne medicine. U ovim akademijama djeluje veliki broj najodličnijih njemačkih stručnjaka, a posjeti u akademijama sve su brojniji. Našoj državi može služiti na čast, da je ona sa brojem svojih službenih liječnika na prvom mjestu u tim akademijama.

U budžetu ministarstva su sredstva za osnivanje i uzdržavanje dvaju zavoda za socijalnu medicinu u Zagrebu i Beogradu.

Socijalna medicina, kao mlada znanost, mada je zastupljena u već velikoj literaturi na svim kulturnim jezicima, nije do danas našla sretne definicije najviše radi toga, jer se često miješa sa pojmovima socijalne higijene; dok jedni autori govore samo o socijalnoj medicini, drugi govore o socijalnoj higijeni. Svakako je socijalna medicina širi pojam od socijalne higijene i danas znanost socijalne medicine dobiva sve više pristaša. Jedan dio autora uzima socijalnu medicinu kao znanost, koja raspravlja pitanje liječenja pojedinih društvenih klasa po zakonima o socijalnom osiguranju, a socijalnu higijenu opet prikazuje kao onaj dio opće higijene, koji se bavi pitanjima profilakse i terapije socijalnim mjerama i sredstvima.

Ne mislim se upuštati u raspravljanja o pojedinim definicijama socijalne medicine i socijalne higijene, jer bi me to daleko odvelo, a nije ni od neke osobite važnosti. Ja ću u mojim predavanjima smatrati socijalnu medicinu glavnom znanošću, a socijalnu higijenu jednim njezinim dijelom.

Već samo ime nam kazuje, da je socijalna medicina znanost koja ima veze sa sociologijom i sociološkim metodama rada. Sama spoznaja, da najveći dio pojava u narodnom zdravlju, u bolestima, stoji u tijesnoj vezi sa socijalnim odnosima, upućuje nas na to, da medicinsku znanost upotpunimo znanjem o tim odnosima i o djelovanju socijalnih odnosa na pojave zdravlja i bolesti.

Mislim, da je najpravilnija definicija o socijalnoj medicini ova, koje ću se ubuduće držati:

Socijalna medicina je znanost, koja se bavi ispitivanjem međusobnog utjecaja socijalnih odnosa i patoloških pojava u narodu i pronalaženjem mjera socijalnog karaktera za unapređenje narodnog zdravlja.

Kao i svaka znanost, tako je i socijalna medicina nastala iz jedne stvarne potrebe, a na osnovu lošeg iskustva sa uspjesima dosadašnje medicinske znanosti pogledom na narodno zdravlje. Promatrajući

razvoj u staranju oko narodnog zdravlja, mi vidimo, da medicinska znanost do pojave socijalne medicine preživljava jednu krizu. Ta stara medicina, koja još živi među nama u punoj snazi, prikazivala se gotovo uvijek predstavljena u praktičnim liječnicima kao predstavnik humaniteta. Međutim najveći dio djelovanja te medicine otpada na individualnu terapiju imajući pred očima samo pojedinog bolesnika. Najbolji liječnici služe samo pojedinim bolesnicima i to jako ograničeno u većim centrima. Osim toga nejednaki ekonomski odnosi kod bolesnika sasvim prirodno utječu na odnos liječnika spram bolesnika u nepovoljnom smislu, jer uslijed ekonomske razlike i liječnička pomoć postaje nejednakom, a što je nagore, poziv liječnika gubi sve više na svojoj čistoći i pridolaženjem sve većeg broja liječnika stavlja liječničko djelovanje na posve drugu osnovicu. Liječnički poziv stradava usred ekonomske ovisnosti od bolesnika, radi čega dolazi u liječničkoj praksi do nemilih pojava konkurencije, trgovačke preduzumljivosti, jednom riječi, bolesnik postaje objekt eksploatacije. Individualna terapija, predstavljena u praktičnoj medicini, ima bez sumnje vrijednosti i utjecaja na popravljivanje narodnog zdravlja, ali joj je najtamnija strana, što je pri njoj u današnje vrijeme i prema današnjim društvenim odnosima liječnik posve ovisan od bolesnika. Međutim baš je prava zadaća liječničkog djelovanja, da bolesti bude što manje, a ideal bio da ih posve nestane; na taj način dolazi liječnik kod individualne terapije u obliku praktične medicine u opreku sa svojim pravim pozivom. Liječnik u svome radu oko unapređenja narodnog zdravlja mora biti ekonomski neovisan od bolesnika, jer će samo tada moći ispunjavati svoju pravu zadaću u pravoj mjeri.

Nedostaci individualne terapije vide se odmah na nekim primjerima. Nema gotovo nikakve vrijednosti, ako liječnik dođe u nehygienički stan tuberkuloznom bolesniku, koji u najmizernijim prilikama živi sa svojom porodicom, i prepíše mu uobičajene lijekove, a ostavi ga u nehygieničkim prilikama i dalje ne primjenjujući metode socijalne medicine. Potpuno je bez vrijednosti liječiti radnike u ambulatorijama od posljedica rada u nezdravim radionicama, a ne spriječiti ih, da i dalje rade pri istim nezdravim prilikama. Nema nikakve vrijednosti pružiti liječničku pomoć dojenčetu sa bolesnim crijevima, a pustiti da i dalje živi odvojeno od matere, koja uslijed ekonomske bijede mora raditi u tvornici. Isto tako ne vrijedi liječnička pomoć ni anemičkim slabima, ako im se ne pruže materijalna sredstva, da dođu do racionalne i dobre ishrane; od slabe su vrijednosti lijekovi, koje dajemo čitavom nizu bolesne školske djece, ako im ne popravimo higijenske prilike po školama i kod kuće. Zato je i mogao Grotjahn s pravom reći, da ni jedna znanost nije doživjela tragiku kao medicinska; bacil tuberkuloze je pronađen onda, kada je tuberkuloza u osjetnoj mjeri počela opadati uslijed socijalnih mjera; bacil tifusa isto tako upoznat je poslije velikih radova o asanaciji, koje je posve potisnula tifus i mjesta s teškim epidemijama posve očistila od tifusa; mnogi biološko-etiološki faktori otkriveni su poslije uspješnih socijalno-terapijskih metoda. S pravom ističe isto tako Grotjahn, kako se veliki uspjesi u popravci narodnog zdravlja ne mogu pripisati radu praktičnih liječnika i individualnoj terapiji, što više može sa sigurnošću tvrditi, da je velika akcija devetnaestog vijeka potekla od socijalnih političara i neliječnika, a često i protiv same volje liječnika. Tehnika je u mnogim prilikama pretekla liječničke radove u laboratorijima, koji su se bavili s najstručnijim pojavama kod bolesti, i često je više učinila za unapređenje narodnog zdravlja od rada u bolnicama. Specijalno socijalno zakonodavstvo, koje se u punoj mjeri razvilo u devetnaestom vijeku, a išlo je za tim da izjednači u pitanjima zaštite zdravlja i liječenja bolesti sve društvene slojeve bez razlike na njihovo ekonomsko stanje, dalo je najsnažniji impuls za razvitak socijalne medicine i reformu liječničkog poziva u socijalnom smislu. Tu vidimo, da je zakon o osiguranju radnika u slučaju invaliditeta, bolesti, starosti itd. naišao na najžešći otpor od strane liječnika iz prostog razloga, jer je u velikoj mjeri ošteti ekonomske interese liječnika, a mora mu se opet priznati, da znači u pitanju unapređenja narodnog zdravlja, profilakse i terapije najznatniji napredak.

Princip socijalne zaštite, socijalno zakonodavstvo i socijalno-biološka razmatranja sve nas više upućuju na to, da se liječnik u svojem radu mora služiti sociološkim metodama, i da je poznavanje sociologije svakako potrebno za njegov uspješan rad. Na taj način u liječničkom radu nastaje jedan preokret, koji se uglavnom sastoji u tom, da svoje znanje o biološkim pojavama na zdravom i bolesnom čovjeku upotpunjuje, primjenjuje i proširuje na pojedine društvene slojeve, pa i na čitav narod, postajući na taj način liječnikom društva, liječnikom naroda. Na osnovi ovakovih opažanja i rada u ovom smislu naučiti će liječnik da ne opipava samo kucavicu pojedinca, nego cijelog naroda, da patološke pojave ne proučava samo u sali patološkog instituta, i na pojedinim lešinama, nego na tijelu pojedinih društvenih slojeva i cijelog naroda. Taj preokret u liječničkom radu i metodama ispitivanja svakako je potreban, jer su patološke pojave pojedinaca u uskoj vezi sa patološkim pojavama društva i ne mogu se nikako oštro odijeliti.

Sociološke metode ispitivanja, a osobito socijalno-biološka razmatranja od velike su vrijednosti za liječnikov rad još i radi toga što u sasvim drugoj mjeri i svjetlosti prikazuju vrijednost čovjeka. Dok su liječnici do sada najviše vrijedili kao predstavnici jednog čisto humanog djelovanja i kao takovi se svakom prilikom nazivaju od samih sebe i od drugih prikazuju, sa socijalno-biološkog gledišta postaju liječnici svojim radom faktori privrednog života, jer zaštićuju zdravlje i život, najveće vrijednosti na svijetu, a i liječe bolesnu najveću vrijednost – samog čovjeka. Sve do razvitka industrije, osobito pod

konac devetnaestog vijeka, nije se o vrijednosti čovjeka vodilo računa, on se smatrao kao dobro, koje se najlakše producira i besplatno svuda i u svakoj mjeri nalazi. Ali eksploatacijom čovjeka za uvećanje materijalnih dobara i uviđajući od koje je vrijednosti ljudski život i zdravlje čovjeka za svaku produkciju, počelo se sve više uviđati, da je čovjek najveća vrijednost na svijetu. Goldscheid je u čuvenim svojim djelima ustalio principe znanosti o ekonomiji sa čovjekom i o vrijednosti organskog kapitala. «Sa svim dobrima počinje se tek onda štedjeti, kada postanu rijetkima. Radi toga se i nije moglo doći na misao o ekonomiji sa ljudima, dok se čovjek svuda u izobilju nalazio – jedna ludost, koja je podupirana Malthusovom znanošću – vladala i u devetnaestom vijeku.» «Kao što ljudi u krvavim ratovima padaju na bojnim poljima, umiru od zaraze ili teške službe, tako u još krvavijem miru, umiru na polju rada ili od društvenih bolesti, kojima siromaštvo, prerađenost, slaba hrana i druge tegobe spremaju pogodan teren. Bojno polje postoji i u miru samo ne vidimo tako jasno, kao ono u ratu. Umiranje u radu dolazi mnogo mirnije.» Goldscheid ukazuje na silno rasipanje ljudske snage i života pri odnosima u životu i s pravom ističe da sa ljudskim životom treba ekonomičnije postupati, osobito u posljednje vrijeme, kada je produkcija ljudi u opadanju.

Socijalna medicina prihvaća znanost o ekonomiji sa ljudima kao osnovicu svojeg djelovanja i ona još u većoj mjeri ukazuje na veliku vrijednost čovjeka ističući da su organska dobra od svih najvažnija. Uzimajući vrijednost organskog kapitala kao glavnu liniju, koja prolazi razgranatim njezinim disciplinama, socijalna medicina daje i liječniku kao glavnom čimbeniku socijalno-medicinskog rada sasvim drugu i mnogo veću važnosti, nego praktična medicina. Liječnici postaju na taj način socijalno-ekonomskim čimbenikom, jer su pozvani da čuvaju i unapređuju najveće dobro – čovjeka samog. Pored socijalnih političara liječnici kao čuvari ovog najvećeg dobra zauzimaju sasvim drugi položaj u društvu i državi. Istina da misao o vrijednosti čovjeka nije još u punoj mjeri preotela maha, ali se svakim danom sve više uvažava. Osim ove nove sadržine u liječničkom radu, socijalna medicina izgrađujući i propagirajući metode socijalne terapije pruža jednaku zaštitu zdravima i bolesnima bez obzira na ekonomsko stanje pojedinaca i na taj način sprovodi toliko potrebnu i važnu emancipaciju liječnika od bolesnika u materijalnom pogledu. Po socijalnoj medicini čovjek postaje objektom nacionalne ekonomije, a ne ostaje samo subjektom, kako je danas još u velikoj mjeri.

Socijalna medicina obuhvaća jednim dijelom i staranje o porodu, nastoji dakle raspraviti i pitanje zaštite potomstva djelujući i na sam proces razvitka, na sve ono, što se odnosi na generativnu higijenu.

Kratkim historijskim pregledom uvjerit ćemo se, da su izvjesni elementi i osnovi socijalne medicine bili od davnih vremena zastupljeni i u kulturnom pogledu primitivnih naroda. Religijske odredbe kod Babilonaca, Židova, Egipćana i Haldejaca uvjeravaju nas o pokušajima da se još u onim vremenima uvedu izvjesne mjere općeg karaktera, koje su išle za zaštitom narodnog zdravlja. Stari Grci su poznavali i izvjesne energične mjere, a veličanstveni ostaci iz rimskog vremena najbolje svjedoče, u kojoj se mjeri već u onim vremenima cijenila asanacija. Tada nalazimo i ustanovu državnih, javnih, stalno plaćenih liječnika, kojima je bila zadaća, da pružaju siromašnima besplatnu liječničku pomoć. Tjelesna vježbanja u velikim razmjerima dokazuju, kako se visoko cijenilo očvršćavanje i na taj način raširivalo zdravlje. Mada je srednji vijek raskinuo veze sa starim, ipak se i u to doba nalaze tragovi zaštite djece, matera, higijenskog uređenja gradova, kupališta. Pri pojavama teških epidemija gube, kuge, boginja, poduzimale su se mjere, koje doduše nisu imale oslonca u točnom poznavanju tih bolesti, ali iskustvo iz teških vremena našlo je u izvjesnim mjerama, koje su imale opći karakter, i izvjesnu socijalno-medicinsku sadržinu.

Početak novoga vijeka nailazimo već na pojave, koje možemo nazvati pretečama moderne socijalne medicine. Već 1506. izdaje Torella jednu knjigu, u kojoj predlaže pregled prostitutki kao mjeru za suzbijanje veneričnih bolesti. Koncem 17. vijeka Ramazzini piše djelo o higijeni obrta. Početkom 18. vijeka Howard objavljuje svoje misli o reformi zatvora i bolnica. Naročito u Engleskoj još u 17. vijeku predlaže se uvođenje matica o umiranju i rađanju i statističke metode, na osnovu kojih liječnik Patti iznosi svoje djelo o zakonu umiranja u Dublinu. U Njemačkoj se u 18. vijeku pojavljuje najveći predstavnik socijalne medicine Johann Peter Frank; njegovo glavno djelo pokrenuto je 1784. u 6 svezaka sa 3 dodatka i naslovom: «Sistem potpune medicinske policije». U ovom znamenitom djelu iznosi principe znanstveno osnovane znanosti o zdravlju, koju dijeli od sudske medicine kao samostalnu posebnu znanost. Glavna misao u djelu je, da se velik broj obolijevanja može spriječiti energičnim mjerama države. U tom djelu se ističe, kako se neracionalno i rasipnički postupaju sa čovjekom, a i govori se o glavnim problemima socijalne higijene: o zaštiti naroda u nahodištima, o školskoj higijeni, zaštiti radnika. Traži se porez na neženje, iz kojega bi se davale pomoći siromašnim brakovima; ističe se, da znanje iz znanosti o zdravlju nije samo privilegija liječnika, nego da to znanje treba popularizirati. U isto doba radio je i Rumford, koji se posvetio zaštiti radnika. U osamnaestom vijeku došlo je i do Jennerovog otkrića sa cjepivom protiv boginja, što znači u ono doba jednu od najvažnijih pojava na socijalno-medicinskom polju. U devetnaestom vijeku razvitkom industrije socijalna medicina dobiva sve više na vrijednosti. U Engleskoj je došlo do znatnog razvoja industrije, a s tim i do nepovoljnih pojava u higijenskom pogledu. Već 1802. donosi se u Engleskoj prvi zakon o

tvornicama. Nešto kasnije posebnim zakonima u Engleskoj uređuju pitanje higijene u gradovima i naseljima. Socijalno osiguranje u slučaju bolesti pojavljuje se tamo u to doba prvi put. U Njemačkoj se ispituju sve više zarazne bolesti i higijena. Rudolf Virchow je već 1848. isticao vezu između socijalne bijede i narodnih bolesti. On se bavio ispitivanjem epidemije tifusa u Šleziji i tom se prilikom nije zadovoljio pregledanjem bolesnika i rezultatima sekcije, nego se u tančine bavio socijalnim odnošajima. God. 1847. Neumann u djelu: «Javno staranje o zdravlju i imetak» piše: «Ne treba mnogo dokazivati, da najveći dio bolesti dolazi od socijalnih prilika». U tom djelu se prvi put govori o socijalnoj medicini i medicina se označuje kao socijalna znanost.

Virchow koji je radio sa Neumannom počeo je 1848. izdavati «Medicinsku reformu» koja je izlazila jednu godinu, a služila je, kako se odmah istaklo, za propagandu reforme medicinske nauke i društva. Epidemiologija i bakteriologija je svojim velikim otkrićem dala novoga maha socijalnoj medicini, ali je sama pogriješila, jer je previše isticala važnost bakterija pri zaraznim bolestima ne vodeći računa o socijalnim odnosima; isto tako zanemarivale su se i pojave nasljeđa; tek Galton, Schallmayer, Plotz, Gottstein, Grotjahn, Kaup u svojim djelima objavljuju sve te faktore i na taj način utvrđuju pravilne poglede na socijalnu medicinu. Pri opisivanju i upoznavanju pojedinih bolesti uglavnom se raspravlja i ispituje: etiologija, patologija i terapija. Svaki medicinar zna da je potrebno poznavati ta tri elementa kod bolesti, koja se ustanovljuje pri pojedinim bolesnicima. Tako i socijalna medicina govori o socijalnoj etiologiji, patologiji i terapiji. Pogrešno je tvrditi da tuberkulozu izaziva samo bacil; posve je hrđav liječnik, koji kod tuberkuloze samo na bacil misli; tu dolazi mnogo važniji socijalno-etnološki moment: nehigijenski stan, življenje sa tuberkuloznim, siromaštvo, slaba hrana, prekomjeran rad: ti faktori zajedno sa bacilom izazovu tuberkulozu; sam bacil u svijetlim zdravim stanovima, pri dobroj hrani i njezi nije tako velika opasnost, kako se obično misli; nezdrave radionice izazivaju čitav niz bolesti kod radnika; nepovoljni stanovi tjeraju u gostione, navode na alkoholizam; veliki dio male djece propada, jer ih majke ne mogu radi socijalnih odnosa držati kraj sebe; školska mladež boluje, jer je strpavamo u nezdrave škole; čitav niz bolesti dolazi od nedovoljne kulture i neznanja; dobar dio bolesnika podnosi najteže bolesti radi grijehova svojih roditelja.

Socijalna patologija bavi se čitavom grupom socijalnih bolesti, kao što su: bolesti stana, alkoholizam, venerične bolesti, tuberkuloza, umiranje male djece, sprečavanje poroda, malarija, dakle onim grupama bolesti, koje se ne mogu pravo poznavati, dok se njihova veza sa socijalnim odnosima točno ne poznaje. Patološke studije ove vrste ne mogu se izvoditi u salama za sekcije, nego u svim granama narodnog života, po svim kutovima i najtočnijim ispitivanjima svih pojava, običaja i pojedinih društvenih slojeva. Tu dolazi mjesto opće patologije i patološke anatomije naša nacionalna patologija, koja je u maloj mjeri poznata i čije ispitivanje zahtijeva intenzivan i dugotrajan rad. Socijalna patologija zahtijeva specijalno poznavanje baš nacionalne patologije i ona se ne može uvijek naučiti u stranim knjigama, ako se namjeravamo poznavanjem socijalne patologije koristiti za naše potrebe.

Dok patološka anatomija i patologija proučava patološke pojave i promjene na pojedinim organima, socijalna patologija ih proučava na narodnom i društvenom tijelu pronalazeći utjecaj društvenog stanja i odnosa ne samo na pojedine organizme, nego na čitave društvene skupine. Posve je prirodno da patologija, obogaćena ovakvim metodama ispitivanja pruža liječniku daleko veći i bolji materijal, koji mu je potreban za spremanje i usavršavanje u pozivu, koji ga čeka kao socijalnog i nacionalnog radnika. Mnoge patološke promjene ne mogu se pravo ni poznavati, ako se ne osvijetle svjetlom socijalne medicine.

Pri liječenju bolesti se individualna terapija služi najviše fizikalnim i kemijskim sredstvima. No bolest promatrana sa gledišta socijalne etiologije i patologije zahtijeva drugu terapiju. Nitko ne spori veliku vrijednost individualne terapije, jer joj se moraju priznati veliki uspjesi i ona će uslijed toga predstavljati jedan od velikih napredaka u ljudskoj kulturi. Individualna terapija, kad dolazi od liječniku u ulozi predstavnika humaniteta i odanog pomaganja bolesnima u nevolji i bijedi, znači za čitav niz bolesnika veliku utjehu i pomoć. No pored te njezine velike vrijednosti po narodno zdravlje ostaje ipak nemoćna spram najvećeg dijela bolesti, jer ne primjenjuje metode socijalne medicine. Individualna terapija treba se proširiti u socijalnu, jer se samo tako može spriječiti i izliječiti glavna skupina bolesti – koje obično nazivamo socijalnim bolestima. Pri socijalnoj terapiji ne pružamo lijekove u obliku praška, infuza, dekokta, masaže i drugih priznatih fizikalnih sredstava, ne borimo se jedino protiv bakterijama kod zaraznih bolesti, nego općim sredstvima kao što su asanacija i uređenje naseobina, vodovodima i kanalizacijom, podizanjem zdravih stanova, uređenjem zdravstvenih radionica, propagacijom brakova među zdravim pojedincima, davanjem jednake liječničke pomoći svima slojevima društvenim bez razlike na imovno stanje, učestvovanjem svih u blagodatima znanosti o zdravlju, prosvjećivanjem najširih narodnih masa i upoznavanjem njihovim sa vrijednostima, koje nam pruža znanost o zdravlju; zaštitom materinstva, male djece, zaštitom radnika, školskom higijenom, zdravstvenim zakonodavstvom, državnim i komunalnim – tim terapeutskim sredstvima liječimo bolesti i sprečavamo ih u njihovom začetku. Tako su nazivi lijekova ovdje sasvim drugi, nego u farmakoterapiji, pri ovakvim lijekovima nije označeno ni doziranje, jer

ovdje imamo posla sa drukčijim metodama liječenja. Ovakvi lijekovi ne mogu se dobiti samo na liječnički prijepis, njih određuju pored liječnika i drugi faktori, i samo njihovim zajedničkim radom ovi lijekovi djeluju. Ne može biti da je socijalna terapija polje isključivo liječničkog rada, i što onemogućuje privilegiranje jednog staleža.

Pri socijalnoj terapiji nije se do sada isticala važnost socijalne pedagogije u onoj mjeri, kako bi to trebalo. Uopće pitanja odgoja i prosvjećivanja u medicina dosta su zapostavljena. Međutim socijalna pedagogika je jedan od glavnih elemenata socijalne terapije. Bergemann i Natorp dovoljno su u svojim djelima osvijetlili sve strane socijalne pedagogike, pa to nije potrebno ovom prilikom ponovno činiti. Osobito valja naglasiti važnost prosvjećivanja u pitanjima narodnog zdravlja. Baš se socijalna terapija bori protiv predrasuda, da su ova pitanja isključiva domena liječničkog djelovanja, što više baš ova terapija nastoji za rješavanje problema o zaštiti i unapređenju zdravlja pridobiti sve slojeve naroda bez obzira na stupanj njihove obrazovanosti, jer je zdravlje naše zajedničko dobro, na koje nitko nema prava nekih posebnih privilegija. Jedan veliki dio liječnika drži, da je prosvjećivanje naroda u ovom pogledu štetno, jer da se na taj način stvaraju nadriliječnici. Prosvjećivanje na ide za tim, da uči nekoga liječenju, njemu je glavna zadaća popularizirati vrijednost zdravlja i zdravstvenu zaštitu. Potrebno je da rad na prosvjećivanju počne već od osnovne škole, a metode da se usavršavaju sve više, tako da ne bude nikoga, tko ne bi bio upoznat s pitanjem narodnog zdravlja. Ovim metodama smo samo u stanju probuditi za ova pitanja interes kod svih bez razlike i da na taj način svi prionu ka zajedničkom radu. Poznavanje pitanja narodnog zdravlja ne smije ostati samo u liječničkim laboratorijima, bolnicama, klinikama, nego se treba rasprostrijeti u raznim pravcima. Kao što kod individualne terapije ne možemo uspjeti, ako nas bolesnik ne razumije i ne sluša nas, još više to vrijedi kod socijalne terapije. Društvo ne smije nikada osjećati, da su mu izvjesne socijalno-terapijske mjere nametnute, ono ne smije osjećati da dolaze odozdo, niti mu smiju izgledati tuđe. Takav rad neće sigurno imati uspjeha. Društvo se za ovakvu terapiju mora spremati, tako da mjere, koje se sprovode, razumije i da samo prione uz njih i pomaže ih. Najbolji zakoni ako nemaju nikakvog oslona u narodu, ne mogu se pravilno sprovesti, a uspjeh im je sasvim mali. Za sve ove mjere potrebno je spremanje terena, a to se može postići baš prosvjećivanjem. Često škola, koja je sagrađena po svim propisima znanosti o zdravlju i može učenicima svojim uređenjem služiti kao uzor prave higijene na primjeru, a u kojoj se posvećuje stalna briga higijenskom poučavanju, više znači i vrijedi za narodno zdravlje, nego mnoge bolnice. Isto se može reći i za tvornice, koje svojim uređenjem za zaštitu radničkog stanja mogu poslužiti kao primjer, a koje vode računa i o prosvjećivanju i upućivanju radništva u pitanjima narodnog zdravlja. Pogotovo to vrijedi za naseobine, koje su sagrađene po svim zahtjevima znanosti o zdravlju i pružaju mogućnosti stanovnicima, da u svakom pogledu čuvaju svoje zdravlje. Nije ni potrebno isticati društva, koja njeguju tjelesna vježbanja i održavaju čistoću tijela i duše. Socijalna pedagogika, promatrana kao dio socijalne terapije, najbolje pokazuje, kako liječnik treba biti učitelj naroda. Doista liječnik se treba u socijalnoj terapiji baš odgojem služiti kao najboljim i najsigurnijim lijekom. Odgoj higijenski u vezi sa prosvjećivanjem narodnim može se s pravom nazvati specijalnim lijekom u socijalnoj terapiji. Liječnik kao učitelj daje najbolje i najsigurnije lijekove, koje ne prepisuje na komadu papira sa naznakom, gdje i u koje doba ordinira, sa oznakama svih specijalnih znanja, nego ih prepisuje na duši narodnoj i daje ih u formi pouka djelujući na srce i dušu. On traži uzroke bolesti na samome izvoru, a ne na utoku. Položaj takvih liječnika svakako je težak, jer se oni ne mogu podičiti sa momentalnim uspjesima, kao što to može specijalist u internoj, kirurgiji, primaljstvu i drugim strukama, jer se uspjeh njihovog rada teško zamjećuje, a i sporo napreduje, često tek iza njihovog života. Materijalni položaj ovih liječnika je težji negoli današnjih, jer u toj potpunoj neovisnosti od bolesnika, a zabavljeni liječenjem društva i naroda, ne razlikuju ekonomski slabe od jačih, što više njihov rad se uglavnom odnosi baš na najbjeđnije društvene slojeve. Kod nas se već opažaju začeci socijalne terapije, a prosvjećivanje u zdravstvenom pogledu dobiva sve više pristalica; uspjesi, koje je u tom pogledu postigla naša zdravstvena uprava, svakako su povoljni i za naše prilike veliki.

Ako posvetimo pažnju problemima našeg narodnog zdravlja, naše nacionalne patologije, onda možemo najbolje vidjeti, od koje je važnosti socijalna medicina za nas. Mnogi naši problemi mogu se riješiti samo metodama i radom socijalne medicine. Mi smo narod, koji u produkciji ljudstva spada u Evropi svakako među prve, ali isto tako i u rasipanju ljudstva. Ne smijemo se zavaravati da će još dugo vremena rađanje dopunjavati naše gubitke uslijed prevelikog umiranja. Pored akutnih, kronične zarazne bolesti u našoj narodnoj ekonomiji stvaraju svake godine deficit, koji se nikojim sredstvima ne može dopuniti. K tome pridolazi i niska kultura u pogledu higijene, koja još više pridonosi narodnom propadanju. Parazitarne bolesti, nepoznavanje najobičnijih potreba narodnog zdravlja, jednom riječi, kod nas postoji higijenski proleterijat, kakovom ima malo ravna u evropskim zemljama. Taj higijenski proleterijat ne treba miješati sa ekonomskim proleterijatom, jer on može postojati i kod ekonomski najjačih.

U uvodu nacrtima zdravstvenih zakona, koji su pred godinu i pol izašli, pokušao sam prikazati u brojevima naš gubitak u organskom kapitalu, u našim ljudima. Tom sam prilikom dosta nisko ocijenio

vrijednosti ljudskog života i rada, pa je ipak izašla jedna velika cifra, koja dostiže cio naš državni budžet. Mada se naši ljudi još nisu naučili, da u brojkama izražavaju vrijednost čovjeka, oni se postepeno privikavaju, da je čovjek ipak najbolja valuta u gospodarstvu naroda i države. Kad se zamislimo pri tim ogromnim brojevima, koji najbolje govore o našim gubicima, onda moramo posve drukčije prionuti rješavanju problema našeg zdravstvenog propadanja.

U državi, u kojoj desetina stanovnika boluje od tuberkuloze, jedne najizrazitije socijalne bolesti, mora se pristupiti suzbijanju njezinom sasvim drugim metodama, nego se to obično čini. Zar se bolesti ovakvih razmjera može suzbijati palijativnim i simptomatičnim lijekovima? Bez intenzivne higijenske propagande, bez zdravih stanova, zakonodavstva, čitave mreže socijalno-higijenskih ustanova u vidu savjetovališta i dispanzera, bez oporavišta i sanatorija, bez bolnica za izolaciju teških tuberkuloznih bolesnika, ne može se ni zamisliti neko uspješno suzbijanje.

U državi, koja je nakon rata pokazala da ima daleko veći broj venerično bolesnih, negoli se ikada mislilo, u krajevima koji pokazuju u tolikoj mjeri venerične bolesti sa endemičnim karakterom, ne može se ova grupa socijalnih bolesti sprječavati i liječiti bez mnogih ambulatorija, gdje svako bez razlike može doći do stručne liječničke pomoći, bez seksualne pedagogike, koja je još uvijek u našim školama zanemarena.

U naroda sa velikim umiranjem male djece, a opet sa velikim brojem poroda, ne može se produkcija ljudstva urediti racionalno bez socijalne pedagogike.

U državi, koja je na putu da razvije jaku industriju, može se zdravlje radnika zaštititi samo socijalnim zakonodavstvom i prethodnim socijalno-medicinskim mjerama.

Što reći o suzbijanju malarije, od koje boluje desetina našeg stanovništva i koja jedan od najplodnijih naših krajeva pretvara u neplodna polja i groblja. Naša ispitivanja zadnjih dviju godina o malariji najbolje pokazuju, da je pojava malarije u našim krajevima daleko veća, nego se ikada mislilo. Već na prvi pogled je jasno, da se malarija ne može suzbijati individualnom terapijom, nego samo asanacijom, isušivanjem, općom borbom protiv komaraca, dakle socijalno-terapijskim sredstvima.

Isto se može reći i o trahomu, čije pravilno i uspješno suzbijanje ovisi o davanju besplatne liječničke pomoći na najširoj osnovi i čitavoj mreži pokretnih odreda, ambulatorija i bolnica.

Metodama socijalne medicine najbolje možemo pristupiti izučavanju nacionalne patologije, čije je poznavanje od presudne vrijednosti za praktično suzbijanje bolesti, o kojima smo malo prije govorili. Sigurno je da ćemo izučavanjem domaće patologije otkriti i upoznati se sa mnogim novim pojavama, koje će biti najbolji oslonac za naše originalne domaće radnje. Ovaj rad će nam pomoći, da i mi kao ravnopravni članovi stupimo u kolo znanstvenog svijeta. Ima krajeva u našoj državi, koji obiluju neispitanim patološkim materijalom u tolikoj mjeri, da su opravdana nastojanja državne uprave, da tamo osnuje i za rad potpuno osposobi cijeli niz socijalno-medicinskih ustanova. Onda će se na nama najbolje pokazati, da su naše pretpostavke u ovom pogledu bile potpuno na svojem mjestu.

Kulturna nastojanja idu uglavnom za tim da olakšaju život čovjeku, da ga učine sretnim. U filozofskim djelima raznih autora nailazimo na raspravljanje o tome, da li kultura doista donosi sreću čovječanstvu, potreban mir i uzajamno pomaganje. Ide li čovječanstvo u susret međusobnim borbama, koje donose nesreću, ili uzajamnom pomaganju, koje bi imalo donijeti potpunu sreću? Optimisti su mišljenja, da naša kultura oduvijek donosi sreću, pesimisti, da je baš obratno istina, neutralni se ne odlučuju ni zajedno ni za drugo, a melioristi su tvrdog uvjerenja, da kultura do sada nije donosila sreću, ali da je u budućnosti posve sigurno možemo od nje očekivati. Kako se ljudska misao ne može razmotriti, u kojoj mjeri socijalna medicina pomaže njezinom stvaranju. Već sama povijest socijalne medicine od najstarijih vremena do danas najbolje pokazuje da se uvijek radilo o uzajamnom pomaganju, kad u većoj, kad u manjoj mjeri. U najtamnijim vremenima srednjeg vijeka susreću se primjeri toga pomaganja i požrtvovanja pri suzbijanju strašnih epidemija, koje su onda pokosile četvrtinu evropskog stanovništva.

U novije vrijeme, osobito otkako su se upoznale zarazne bolesti i pronašao način za sigurno njihovo sprječavanje, sve više se pokazuje, da je socijalna medicina pravi pionir ljudske sreće, jer internacionalnim mjerama nastoji zaštititi najveću vrijednost, čovjeka, od zaraznih bolesti. Može nam služiti na čast da je baš na našem jeziku nedavno izašla knjiga o međunarodnom suzbijanju zaraza prof. Jovanović-Batuta, koja prikazuje sve epohe grandioznog nastojanja socijalne medicine. Od malih početaka u obliku pojedinih konvencija međunarodnog karaktera, po svršetku evropskog rata zajednička suradnja cijeloga svijeta izražava se u organizaciji Društva naroda, sa Higijenskom sekcijom i Međunarodnim biroo rada. Dok su sastavljači mirovnih ugovora ostavili dubok žalac u tijelu mnogih naroda, dotle je nakon rata socijalna medicina, predstavljena u Higijenskoj sekciji, Varšavskom konferencijom umirila cio narod i pokazujući na propadanje Rusije rastočene mnogim bolestima i glađu, uspjela pokazati, da još nije ugasio duh međusobne pomoći i općeg izmirenja.

Higijenska sekcija društva naroda uspjela je pridobiti za suzbijanje bolesti u Rusiji gotovo cijeli kulturni svijet. Novim međunarodnim konvencijama povezat će se cio svijet u jedno zajedničko kolo, koje neće biti istrgano državnim granicama. Izmjena liječnika, koja je počela ove godine, najbolje dokazuje da se te ideje privode u djelo, jer samo od međusobnog poznavanja može doći i do najboljeg međusobnog pomaganja. I naša država se sprema da sa svojim susjedima sklopi konvencije za zajedničku obranu narodnog zdravlja. Mi vidimo pri ovim razmatranjima, kako je liječnički rad doživljavao tokom vremena promjene. Od liječnika, koji je liječio i čuvao zdravlje jedne društvene sredine, zatim cijeloga naroda, a u najnovije vrijeme cijelog ljudstva

Ovaj preobražaj liječničkog poziva posve je logična posljedica cijelog kulturnog razvoja. Kultura čovječanstva otvara sve veće poglede, pa je i liječnika izvela iz bolesničke sobe u društveni život da novim metodama, a oslanjajući se na svoje znanje stečeno na zdravom i bolesnom čovjeku, u velikoj mjeri doprinese ozdravljenju cijeloga svijeta, koje nas svakako vodi pravoj sreći.